

Руслан Петрович МУДРАК

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки,

Уманський національний університет садівництва

ORCID ID: 0000-0003-1189-5463

E-mail: mrp1974@ukr.net

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЮ ПРОДУКЦІЄЮ

Мудрак, Р. П. Регіональні особливості зовнішньої торгівлі агропродовольчою продукцією [Текст] / Руслан Петрович Мудрак // Український журнал прикладної економіки. – 2019. – Том 4. – № 3. – С. 309–316. – ISSN 2415-8453.

Анотація

Вступ. Посилення глобалізаційних процесів, які властиві початку нового тисячоліття, обумовили виникнення наднаціональних структур регіонального та загальносвітового масштабу. Поглиблення інтеграції України до міжнародного торгового простору обумовлює виникнення нових можливостей і загроз. Порівняно великий розмір території України як європейської держави та її адміністративний устрій обумовлює виникнення ряду відмінностей в соціально-економічному розвитку її регіонів. Враховуючи провідну роль агропромислового сектору в зовнішній торгівлі України, виявлення регіональних відмінностей у зовнішній торгівлі агропродовольчою продукцією і встановлення їх причин є актуальним і нагальним завданням дослідження.

Мета дослідження. Виявити наявність регіональних відмінностей у зовнішній торгівлі агропродовольчою продукцією і встановити їх причини.

Результати. Надано результати аналізу зовнішньої торгівлі агропродовольчою продукцією в середньому за 2016-2018 рр. за областями. Визначено, що чотирма областями-лідерами експорту виступають Миколаївська, Одеська, Київська й Вінницька, так як на їх частку припадає близько 47,9 %. Проведено рейтингування областей за такими показниками: обсяг обласного експорту, обсяг виробництва зернових і зернобобових культур, обсяг виробництва насіння соняшника. За результатами аналізу кожній області присвоєно відповідний ранг, на основі значення яких було розраховано коефіцієнти кореляції рангів областей. Визначено, що між місцем області у національних рейтингах експорту агропродовольчої продукції та виробництва зернових і зернобобових культур існує тісний зв'язок; а між місцем області у національних рейтингах експорту агропродовольчої продукції й виробництва насіння соняшнику існує середній зв'язок.

Розглянуто імпорт агропродовольчої продукції за регіонами, де абсолютним лідером виявилася Київська область, яка разом з Одеською, Львівською і Дніпропетровською областями мають 64,5 % всього відповідного імпорту. Представлено аналіз імпорту агропродовольчої продукції за групами товарів. Здійснено ранжування областей за обсягом імпорту агропродовольчої продукції і наявного доходу на одну особу. Отриманий коефіцієнт кореляції рангів свідчить про середній ступінь зв'язку, близький до високого.

Висновки. Доведено, що основою регіональної диференціації експорту агропродовольчої продукції виступають відмінності в обсягах виробництва продукції рослинництва переважно зернових, зернобобових культур і соняшнику, що свідчить про сировинний характер експорту, стагнацію тваринництва і незадовільний розвиток вітчизняної харчової промисловості. Диференціація імпорту агропромислової продукції обумовлюється різницею в доходах населення за регіонами.

Ключові слова: агропродовольча продукція, експорт, імпорт, сальдо, виробництво, сировина, переробка, наявний дохід.

Ruslan MUDRAK

Doctor of Economics, Professor, Head of The Department of Economics
Uman National University of Horticulture

REGIONAL FEATURES OF FOREIGN TRADE IN AGRO-FOOD PRODUCTS

Abstract

Introduction. *The intensification of globalization processes that characterize the beginning of the new millennium has led to the emergence of supranational structures of regional and global scope. The deepening of Ukraine's integration into the international trading space causes new opportunities and threats. The relatively large size of the territory of Ukraine as a European state and its administrative structure causes a number of differences in the socio-economic development of its regions. Identifying regional differences in foreign trade in agri-food products and their causes is an urgent task of the study, given the leading role of the agro-industrial sector in Ukraine's foreign trade.*

The aim of the study is to identify regional differences of foreign trade in agri-food products and identify their causes.

Results of work. *The analysis results of foreign trade in agro-food products on the average for 2016-2018 by regions are given. It is determined that the four leading export regions are Mykolaiv, Odesa, Kyiv and Vinnytsia, as they account for about 47,9 %. The regions were evaluated according to the following indicators: the volume of regional exports, the volume of production of cereals and legumes, the production of sunflower seeds. According to the results of the analysis, each region was assigned a corresponding rank, on the basis of the values of which the correlation coefficients of the regions ranks were calculated. It is determined that there is a close link between the region's place in the national agri-food export ratings and the production of cereals and legumes; and there is a median link between the region's place in the national agri-food export and sunflower seed ratings. Imports of agro-food products by regions are considered, where Kiev region is the absolute leader, which together with Odessa, Lviv and Dnipropetrovsk regions have 64.5 % of all corresponding imports. The analysis of agro-food products import by groups of goods is presented. The regions ranking by import volumes of agri-food products and disposable income per person has been done. The obtained coefficient of correlation of ranks testifies to the average degree of relation close to high.*

Conclusions. *It is proved that the differences in the volumes of crop production mainly cereals, legumes and sunflower are the basis for regional differentiation of agricultural food exports, which testifies to the raw nature of exports, stagnation of livestock and unsatisfactory development of the domestic food industry. Differentiation of imports of agro-industrial products is caused by the difference in income of the population by regions.*

Keywords: *agro-food products, export, import, balance, production, raw materials, processing, disposable income.*

JEL classification: P48; Q17

Вступ

Нове тисячоліття, в числі іншого, ознаменувалося прискоренням глобалізаційного процесу. Насамперед, це зростання кількісних показників міжнародної торгівлі й поява нової якості – утворення міжнародної і регіональних зон вільної торгівлі, яке супроводжується формуванням наднаціональних органів, розробкою чітких правил і процедур здійснення економічних операцій, звуженням економічного суверенітету національних урядів тощо. Що, зрештою, зумовлює підвищення рівня

взаємної залежності національних економік, взаємопроникнення й переплетіння економічних інтересів, яке представляє собою історичний прецедент. Який, власне, і називається економічна глобалізація.

Україна є активним учасником таких перетворень, ставши членом СОТ в 2008 році. Після цього впродовж наступних шести років, наша країна вийшла з одного економічного блоку – СНД, і стала членом іншого – зони вільної торгівлі Україна-ЄС, утворення якого було оформлено як «Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, і Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами з іншої сторони» [1]. Дані акти стали умовою міжнародного визнання України як надійного економічного партнера – передбачуваного й цивілізованого. Після цього відбулася серія підписання двосторонніх угод про утворення зон вільної торгівлі між Україною та Канадою, Ізраїлем, Турцією [2]. Цей процес, найімовірніше, продовжиться, і таких угод стане значно більше. Це означатиме, що наша країна поступово переходить до міжнародного режиму торгівлі без обмежень, який створює нове поле економічних можливостей і ризиків.

За європейськими мірками, територіально Україна є великою державою. До її складу входять адміністративні одиниці, які не лише володіють певною господарською автономією на основі реформи децентралізації, але й відрізняються за рівнем соціально-економічного розвитку, територіальною виробничою спеціалізацією, демографічною структурою, географічною локацією тощо. Це створює відмінні регіональні переваги й ризики від поглиблення міжнародної торгівлі в розрізі окремих областей і економічних районів. Зважаючи на те, що впродовж останніх п'яти років драйвером економічного зростання України було сільське господарство, такі відмінності, передусім, стосуються міжнародної торгівлі агропродовольчою продукцією.

Зовнішня торгівля агропродовольчою продукцією є популярним мейнстрімом у вітчизняних наукових дослідженнях із аграрної тематики. Серед останніх публікацій звертають на себе увагу роботи Лисак М. А. та Шеремет О. О. [3, 4], Спаського Г. В. [5], Голомші Н. Є. [6, 7], Сегеди С. А. [8], Власової К. М. [9] та ін. Вітчизняні дослідники здійснюють оцінку фактичного стану міжнародної торгівлі України агропродовольчою продукцією, аналізують конкурентоспроможність окремих її видів, намагаються спрогнозувати переваги й ризики від поглиблення міжнародної інтеграції національної економіки. Разом з тим, в основі таких досліджень об'єктом аналізу є вся економіка країни або її окрема галузь. Натомість регіональні особливості зовнішньої торгівлі агропродовольчою продукцією потребують додаткової уваги через значні відмінності у природно-ресурсному потенціалі, структурі виробництва сільськогосподарської продукції за категоріями виробників, обсягами внутрішнього споживання і т.д.

Мета та завдання статті

Виявити наявність регіональних відмінностей у зовнішній торгівлі агропродовольчою продукцією і встановити їх причини.

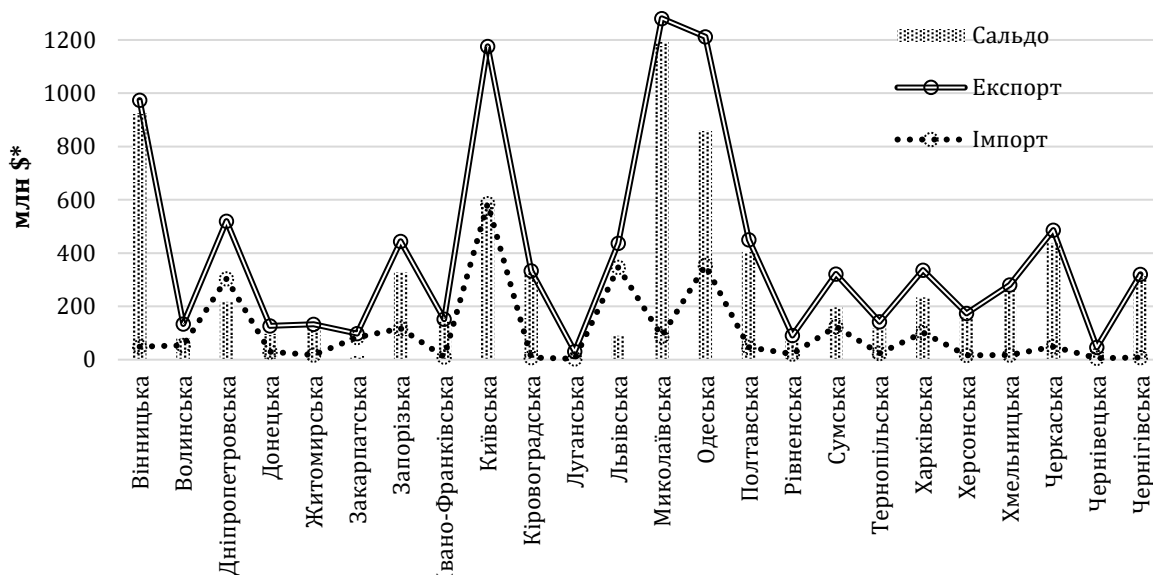
Методика досліджень

Методичною і теоретичною основами дослідження є економічна теорія, наукові розробки вітчизняних вчених із аграрної тематики тощо. У процесі дослідження використовувалися такі методи: абстрактно-логічний, емпіричний, рядів динаміки, середніх величин, кореляційний та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження

Зовнішня торгівля агропродовольчою продукцією – сільськогосподарською сировиною, напівфабрикатами й готовими продовольчими товарами як в цілому по країні, так і в розрізі областей дає додатне зовнішньоторговельне сальдо (рис. 1).

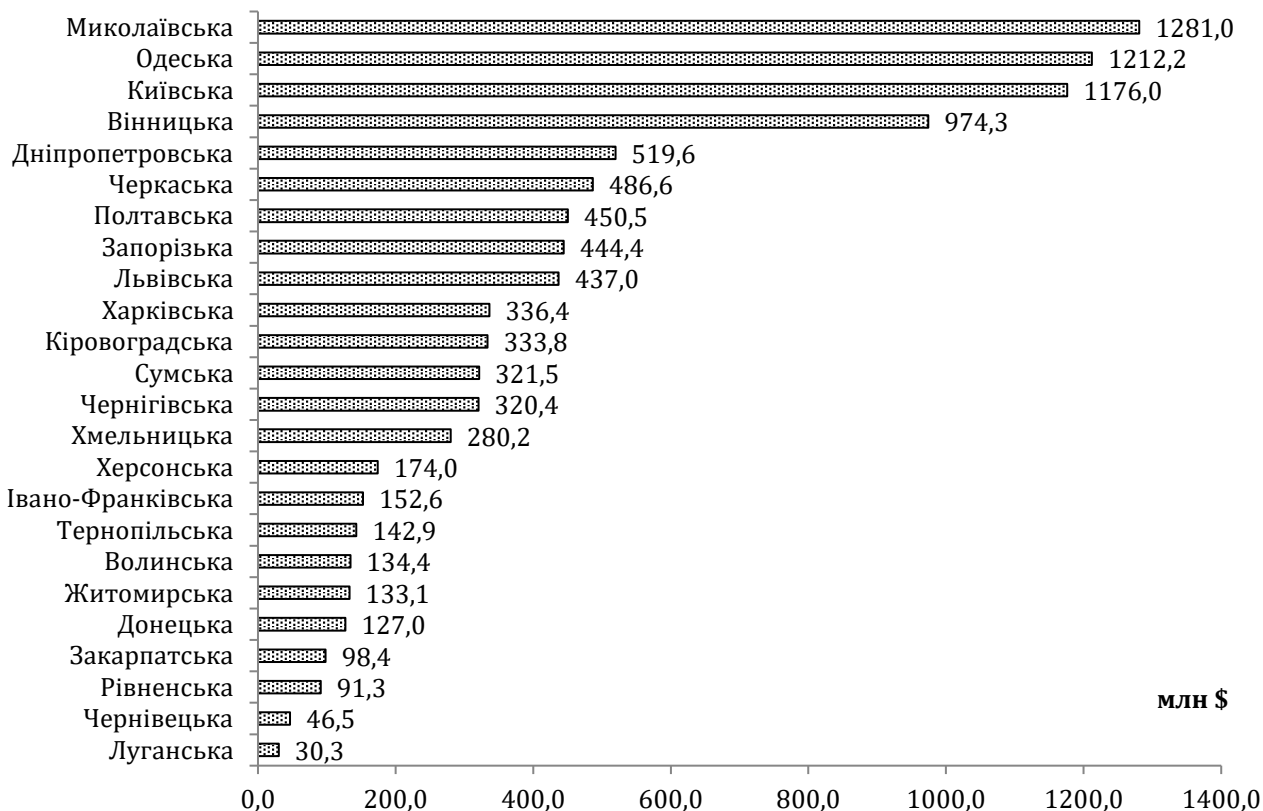
Зважаючи на те, що, починаючи з 2005 року, в платіжному балансі України має місце хронічне від'ємне зовнішньоторговельне сальдо, зовнішня торгівля агропродовольчою продукцією дозволяє зменшувати негативний тиск від'ємного чистого експорту на курсову стабільність національної валюти.

Рис. 1. Результати зовнішньої торгівлі агропродовольчою продукцією у середньому за 2016-2018 рр., млн \$*

*розраховано автором за даними [10]

Найбільшими експортерами у секторі є чотири області – Миколаївська, Одеська, Київська та Вінницька (рис. 2).

Рис. 2. Експорт агропродовольчої продукції України в розрізі областей у середньому за 2016-2018 рр., млн \$*

*побудовано автором за даними [10]

На їх частку у регіональній структурі експорту припадає майже половина валютної виручки від продажу на зовнішньому ринку агропродовольчої продукції – 47,9 %. Це вказує на володіння даними регіонами, порівняно з іншими, надлишковою кількістю певних факторів виробництва, які дозволяють сформувати їх лідерські позиції у відповідному регіональному рейтингу. Власне, ідентифікація даних відмінностей і дозволить розкрити причину регіональних різниць у зовнішній торгівлі агропродовольчою продукцією і з'ясувати наявність резервів.

Дослідження структури регіонального експорту агропродовольчої продукції дало змогу встановити, що двома найбільшими групами товарів по класифікації УКТЗЕД є «10 – зернові культури» і «15 – жири та олії тваринного або рослинного походження». Ми припускаємо, що існує зв'язок між регіональними обсягами виробництва й реалізації на експорт даної продукції. Для перевірки нашого припущення ми провели кореляційний аналіз зв'язку між рангами областей:

- R_1 – ранг області у національному рейтингу експорту агропродовольчої продукції. Найбільшому абсолютному значенню (млн \$) обласного експорту присвоюється ранг «1», найменшому – ранг «24»;

- R_2 – ранг області у національному рейтингу виробництва зернових та зернобобових культур. Найбільшому абсолютному значенню (тис. тонн) обласного експорту присвоюється ранг «1», найменшому – ранг «24»;

- R_3 – ранг області у національному рейтингу виробництва насіння соняшнику. Найбільшому абсолютному значенню (тис. тонн) обласного експорту присвоюється ранг «1», найменшому – ранг «24».

Кореляцію рангів представимо у вигляді кореляційної матриці (табл. 1).

Таблиця 1. Кореляція рангів областей у національному рейтингу експорту агропродовольчої продукції, виробництва зернових і зернобобових культур і виробництва насіння соняшнику*

Ранг	R_1	R_2	R_3
R_1	1		
R_2	0,73	1	
R_3	0,65	0,558	1

*розраховано автором за даними [10]

Отже, ми отримали парні коефіцієнти кореляції рангів: $r_{R_1R_2} = 0,73$, $r_{R_1R_3} = 0,65$.

Їхні значення свідчать про те, що:

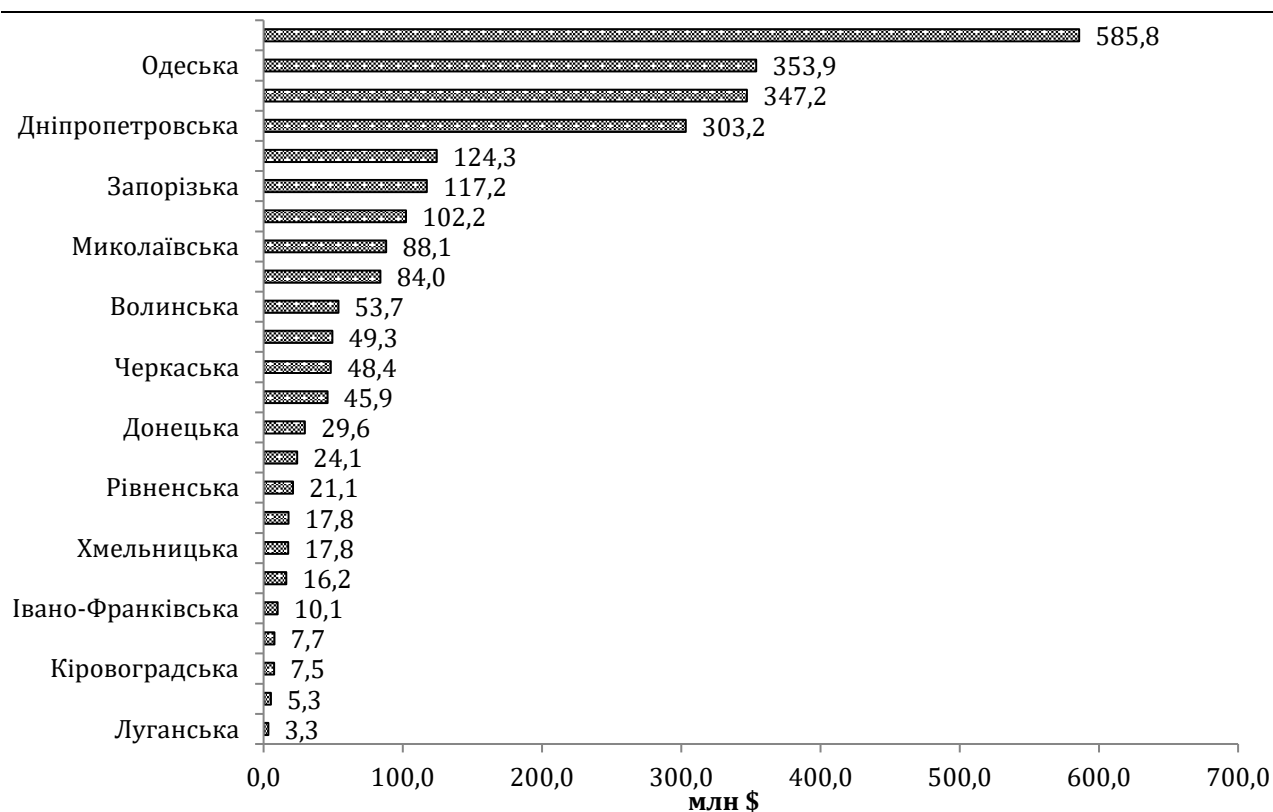
1) між місцем області у національних рейтингах експорту агропродовольчої продукції та виробництва зернових і зернобобових культур існує тісний зв'язок;

2) між місцем області у національних рейтингах експорту агропродовольчої продукції й виробництва насіння соняшнику існує середній зв'язок.

Таким чином, основою агропродовольчого експорту регіонів України є реалізація на міжнародному ринку продукції зернових і зернобобових культур й соняшnikової олії. Не всі області країни, на території яких здійснюється виробництво насіння соняшнику мають у структурі територіального АПК олійно-екстракційні заводи. В результаті має місце недоотримання валютної виручки тими регіонами, які не володіють промисловими потужностями для його переробки.

Імпорт агропродовольчої продукції має чітко виражену регіональну диференціацію (рис. 3). Найбільшими регіонами-імпортерами є Київська, Одеська, Львівська та Дніпропетровська області. На їх частку припадає 64,5 % досліджуваного імпорту. Для того, щоб зрозуміти чинники розподілу агропродовольчого імпорту між областями, необхідно, передусім, дослідити загальну його структуру (рис. 3).

На п'ять груп агропродовольчої продукції за класифікацією УКТЗЕД «21 – різні харчові продукти», «18 – какао та продукти з нього», «12 – насіння і плоди олійних культур», «09 – кава і чай» і «03 – риба і ракоподібні» припадає 58,1 % вартості імпорту.

Рис. 3. Імпорт агропродовольчої продукції в Україну в розрізі областей у середньому за 2016-2018рр., млн \$*

*побудовано автором за даними [10]

Рис. 3. Структура імпорту агропродовольчої продукції в Україну, %*

*побудовано автором за даними [10]

Спільним для них є те, що це переважно продукція, яка не виробляється або недостатньо виробляється на території України через дефіцит відповідних ресурсів – природно-кліматичних, технічних, капітальних тощо. Маючи високу харчову цінність і відмінні смакові властивості, така продукція має відповідну ціну й користується попитом збоку тих споживачів, які готові за неї заплатити. Тому ми припускаємо, що одним із ключових чинників аналізованого регіонального розподілу агропродовольчого імпорту є регіональна диференціація доходів населення. Для перевірки даного припущення ми провели кореляційний аналіз зв'язку між рангами областей:

- R_1 – ранг області у національному рейтингу імпорту агропродовольчої продукції. Найбільшому абсолютному значенню (млн \$) обласного імпорту присвоюється ранг «1», найменшому – ранг «24»;

- R_2 – ранг області у національному рейтингу наявного доходу в розрахунку на 1 особу. Найбільшому абсолютному значенню (грн) подушового наявного доходу пересічного мешканця даної області присвоюється ранг «1», найменшому – ранг «24».

Кореляційний аналіз дозволив визначити коефіцієнт кореляції рангів – $r_{R_1R_2} = 0,678$. Він вказує на середній ступінь зв'язку, близьку до високого. Це підтверджує те, що регіональна диференціація доходів населення є одним із ключових факторів нерівномірного розподілу агропродовольчого імпорту між регіонами.

Висновки та перспективи подальших розвідок

На основі проведеного дослідження було отримано ряд висновків:

1) основою регіональної диференціації експорту агропродовольчої продукції є відмінності в обсягах виробництва рослинницької продукції – переважно продукції зернових і зернобобових культур і насіння соняшнику. Це вказує на домінування сировинного характеру експорту, деградацію тваринницьких галузей і незадовільний розвиток вітчизняної харчової промисловості України;

2) в структурі агропродовольчого імпорту переважає продукцію п'ятох товарних груп за класифікацією УКТЗЕД – 03, 09, 12, 18, 21. На їх частку припадає 58,1 % відповідного імпорту. Це продукція, яка не виробляється або недостатньо виробляється на території України через дефіцит відповідних ресурсів. Маючи високу харчову цінність і відмінні смакові властивості, така продукція має відповідну ціну та користується попитом збоку заможних споживачів. Тому регіональна диференціація доходів населення є одним із ключових факторів нерівномірного розподілу агропродовольчого імпорту між регіонами України.

Список літератури

1. Закон України «Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони». *Офіційний вісник України*, 2014, №75, том 1. С. 83.
2. Mykolska N. Ukraine: Free Trade Agreements. URL: https://issuu.com/nataliyamykolska/docs/broschure_free_trade_agreements
3. Лисак М.А. Угода про асоціацію України з ЄС та стан торгівлі продовольчими товарами. *Економіка АПК*, 2016, №10. С. 66-72.
4. Лисак М.А., Шеремет О.О. Зовнішня торгівля в умовах інтеграції України. *Економіка АПК*, 2017, №12. С. 69-74.
5. Спаський Г.В. Ефект зовнішньоекономічної діяльності прикордонного Закарпаття. *Економіка АПК*, 2017, №7. С. 83-89.
6. Голомша Н.Є, Дзядикевич О.Я. Конкурентні переваги продукції зернової галузі на світовому ринку. *Економіка АПК*, 2017, №11. С. 61-66.

7. Голомша Н.Є., Голомша О.Я. Кореляційно-регресійне моделювання конкурентоспроможності української пшениці на світових ринках. *Економіка АПК*, 2019, №10. С. 88.
8. Сегеда С.А. Аграрно-продовольча продукція в товарній структурі зовнішньої торгівлі України. *Економіка АПК*, 2019, №2. С. 73-83.
9. Власова К.М. Концептуальні засади формування стратегії подолання бар'єрів входу підприємств на нові зовнішні ринки. *Економіка АПК*, 2019, №7. С. 83.
10. Статистичний збірник «Регіони України» 2019. Частина II. К.: Державна служба статистики України, 2019. 657 с.

References

1. Zakon Ukrainy «Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropejs'kym Soiuzom, Yevropejs'kym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i ikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony». [Law of Ukraine «Association Agreement between Ukraine, of the one part, and the European Union, the European Atomic Energy Community, and their Member States, of the other part»]. (2014). Dated 21 March 2014, № 984_011. *Official Bulletin of Ukraine*, 75. tom 1, p. 83.
2. Mykolska, N. Ukraine: Free Trade Agreements. Available at: https://issuu.com/nataliyamykolska/docs/broschure_free_trade_agreements
3. Lysak, M.A. (2016). «Impact of the Association Agreement with the EU on foreign trade in food products». *Економіка АПК*. № 10, pp. 66-72.
4. Lysak, M.A., Sheremet, O.O. (2017). «Foreign trade in terms of Ukraine's integration». *Економіка АПК*. № 12, pp. 69-74.
5. Spaskyi, H.V. (2017). «Efficiency of foreign economic activity of borderline Zakarpattia». *Економіка АПК*. № 7, pp. 83-89.
6. Holomsha, N.Ye., Dziadykevych, O.Ya. (2017). «Competitive advantages of grain production on the world market». *Економіка АПК*. № 11, pp. 61-66.
7. Holomsha, N.Ye., Holomsha, O.Ya. (2019). «Correlation-regression modeling of competitiveness of ukrainian wheat on the world markets». *Економіка АПК*, № 10, pp. 88.
8. Seheda, S.A. (2019). «Agro-food products in commodity structure of the foreign trade of Ukraine». *Економіка АПК*, № 2. pp. 73-83.
9. Vlasova, K.M. (2019). «Conceptual framework for the formation of a strategy for overcoming barriers for enterprises' entry into new foreign markets». *Економіка АПК*, № 7, pp. 83.
10. Statystychnyj zbirnyk «Rehiony Ukrainy» 2019. [Statistical publication (2019). «Regions of Ukraine» 2019]. Part II. State Statistics service of Ukraine. Kyiv. Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 08.07.2019 р.